

UOT: 338:336.321

İQTİSADİ BÖHRAN DÖVRÜNDƏ AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİ VƏ AZAD SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFININ PERSPEKTİV İSTİQAMƏTLƏRİ

İqtisadiyyatı güclü olan dövlət hər şeyə qadirdir.
Heydər Əliyev

Kazımov Mirəli Sahib oğlu*

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Cəfərli Günay Tofiq qızı**

magistr

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan Respublikasını sosial-iqtisadi inkişafı, maliyyə-kredit fəaliyyətinin və bazar iqtisadiyyatının tərkib hissəsi kimi azad sahibkarlığa dövlət tərəfindən göstərilən qayğı və dəstəyin iqtisadiyyatın inkişafındakı rolundan bəhs edilmiş, Azərbaycanda aparılan uğurlu və davamlı iqtisadi siyasət nəticəsində dünya dövlətlərini bürüyən qlobal iqtisadi böhran dövründə də iqtisadiyyatın və azad sahibkarlığın inkişafı statistik məlumatlara və göstəricilərə əsasən təhlil edilmişdir.

Eyni zamanda, məqalədə sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin vergi yükünün azaldılması, güzəştli kreditlərin faiz dərəcələrinin minimuma endirilməsi, habelə sahibkarlıq fəaliyyətinə nəzarət və təftiş mexanizminin yüngülləşdirilməsi kimi stimullaşdırıcı normaların qəbulu təklif edilmişdir.

Açar sözlər: *azad sahibkarlıq, maliyyə-kredit siyasəti, iqtisadi böhran, vergi cinayəti.*

Giriş

Bazar iqtisadiyyatı, azad sahibkarlıq bu gün dünya iqtisadiyyatının inkişaf mexanizminin mərkəzində duran əsas həlqədir. Bazar münasibətlərinin əsasını iqtisadi azadlıq şəraitində təşəkkül tapan azad sahibkarlıq təşkil edir.

Müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycan

Respublikası sovet rejiminin qalıqlarından biri kimi planlı iqtisadiyyatdan imtina edərək iqtisadi münasibətlər sistemini yenisi ilə əvəz etmək, çoxformalı mülkiyyət bazasında yenidən qurulmuş, azad sahibkarlığa meydan verən, iqtisadiyyatın idarə edilməsində dövlətin fəal iştirakını nəzərdə tutan, demokra-

* Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin Tədris Mərkəzinin rəis müavini
vergi3m@rambler.ru

** Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi Aparatının rəhbərinin müavini
gunay.ceferli@mail.ru

tizm prinsiplərinə əsaslanan bazar iqtisadiyyatına keçmək vəzifəsini qarşıya qoymuşdur.

Məhz bu vəzifələrin həyata keçirilməsi müasir dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyaya, iqtisadi kommunikasiyanın yaradılmasına, habelə iqtisadi maraqların və gəlir gətirən kapitalların Azərbaycana yönəldilməsinə münbit şərait yaradır.

Hazırda ölkəmizdə hökm sürən iqtisadi vəziyyət bazar münasibətlərinin tam azad şəraitdə həyata keçirildiyini və bu münasibətlərin azad sahibkarlığın inkişafına təkan verən mütərəqqi qanunlarla tənzimləndiyini deməyə əsas verir.

Azad sahibkarlıq özbaşınalıq, dövlətin nəzarətindən kənar qalmaq demək deyildir. Dövlət sahibkarlıq fəaliyyətini qanunvericiliklə, büdcə, vergi, maliyyə-kredit siyasəti ilə tənzimləyir.

Azad sahibkarlıq iqtisadiyyatın mühüm həlqəsidir

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, iqtisadi inkişaf bilavasitə uğurlu maliyyə-kredit siyasətinin aparılması ilə bilavasitə əlaqədardır. Maliyyə latın sözü olub, “finance” - “nağd pul”, “gəlir” deməkdir. Maliyyə iqtisadi kateqoriya kimi pul vəsaitinin toplanması, bölüşdürülməsi, istifadəsi və hərəkəti üzrə iqtisadi alətlər sistemidir. Məhz bazar iqtisadiyyatı şəraitində daxili və dünya bazar əlaqələrinə girmək, beynəlxalq kredit əməliyyatlarına qoşulmaq maliyyə-kredit tənzimləməsinin başlıca funksiyasıdır.

Azərbaycan dövləti maliyyə-kredit sahəsinin inkişaf etdirilməsi, bankların fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi istiqamətində atdığı mühüm addımlar nəticəsində sahibkarlığın, xüsusilə də kiçik və orta sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinə təkan verə bildi.

Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqədar yaranan münasibətləri tənzimləyən və iqtisadi azadlığı təmin edən qanunların, digər normativ hüquqi

aktların qəbulunun da bu sahənin inkişafına təsiri böyükdür.

Azad iqtisadi məkanda stimullaşdırıcı, sahibkarların hüquq və mənafelərin müdafiəsinə daha geniş imkanlar verən, qanun çərçivəsində maneə və məhdudiyətsiz fəaliyyətə münbit şərait yaradan qanunlar cəmiyyətin ayrı-ayrı fərdlərini sahibkarlıq fəaliyyətinə cəlb edir. Bu isə öz növbəsində, sahibkarlıq subyektləri arasında rəqabətin yaranmasına səbəb olmaqla inkişafı təmin edir.

Mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq öz fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirən sahibkarların hüquqlarının və qanuni mənafelərinin müdafiəsini dövlət öz üzərinə götürür. Dövlət həm də qanunvericiliyin hədləri çərçivəsində sahibkarların fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirir. Sahibkarlıq fəaliyyətinə nəzarət bu fəaliyyətin keyfiyyətinin yüksəlməsini və münasibətlərin hüquq normaları ilə tənzimlənməsini təmin edir. Sahibkarlıq fəaliyyətinə nəzarəti vergi, antiinhisar, sanitariya, ekologiya və digər nəzarət orqanları həyata keçirirlər.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 15-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə əsasən Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında sosial yönümlü iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır, azad sahibkarlığa təminat verir, iqtisadi münasibətlərdə inhisarçılığa və haqsız rəqabətə yol vermir.

İnkişaf etmiş dünya dövlətlərinin təcrübəsi rəqabətin güclənməsinin iqtisadiyyatın inkişafına təkan verən əsas amillərdən biri olduğunu göstərməyə imkan yaradır.

Yaponiyanın iqtisadi yüksəliş konsepsiyasını hazırlamış məşhur Amerika iqtisadçısı V.Leontiyev iqtisadiyyatı gəmiyə, dövləti onun sükanına, maddi maraqları isə güclü küləyə bənzədirdi. Onun fikrincə, bu sistemdə heç nə qeyri-iradi baş vermir, dövlət sükan funksiyasını yerinə yetirərək gəmini, yəni iqtisadi

sadiyyatı məqsədəuyğun səmtə yönəlməli, maddi maraq isə yelkəni, gəmini hərəkətə gətirməlidir. Bu ahəngdarlığın təmin edilməsi iqtisadi yüksəlişin zəruri şərtidir [1].

Göründüyü kimi, iqtisadiyyatın inkişafında hərəkətverici və tənzimləyici funksiyaları dövlət həyata keçirir. Məhz dövlətin siyasəti inkişafa və maddi maraqların artmasına, haqlı rəqabətin yüksəlməsinə təkan verməlidir ki, qarşıya qoyulmuş məqsəd həyata keçirilə bilsin.

Müstəqilliyinin ikinci onilliyini yaşayan Azərbaycan Respublikası bütün sahələrdə, xüsusilə iqtisadiyyat sahəsində dinamik inkişaf yolunu tutaraq, bazar münasibətləri əsasında sosial-iqtisadi inkişafa və azad sahibkarlığa təminat verir.

Bu inkişafın tənzimləyici mərkəzində müntəzəm qanunlar və onların məcmusunu təşkil edən hüquqi baza durur. Hazırda bazar iqtisadiyyatı şəraitində azad sahibkarlığın inkişafı və sahibkarların müstəqil biznes fəaliyyəti dövlət başçısının xüsusi diqqətindədir.

“Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının 15 dekabr 1992-ci il tarixli Qanunu bu sferada yaranan münasibətləri tənzimləməklə sahibkarların dövlət tərəfindən tanınan hüquqlarını, qanuni mənafeələrini təmin və müdafiə edir [8]. Sahibkarlığın inkişafı məqsədilə dövlət başçısı tərəfindən imzalanmış çoxsaylı fərman və sərəncamlar, o cümlədən “Sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin aradan qaldırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 sentyabr 2002-ci il tarixli Fərmanı bu sahəyə göstərilən diqqət və qayğının bariz nümunəsidir [8].

Bu gün Azərbaycan dövləti iqtisadi yüksəliş, sosial rifah siyasəti və köklü iqtisadi islahatlar arparır.

Mühüm iqtisadi kateqoriyalar kimi maliyyə, kredit, bank fəaliyyəti, vergitutma və vergi nəzarəti sistemləri qabaqcıl dünya təcrübəsindən yararlanmaqla inkişaf etdirilir.

Bu istiqamətdə kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı prioritet məqsədlərdəndir. Maliyyə-kredit və bank sahəsində aktiv fəaliyyətin təmin edilməsi ilə əlaqədar sahibkarlara kömək məqsədilə uzunmüddətli güzəştli kreditlərin, subsidiyaların və digər güzəştlərin verilməsi, vergitutma sahəsində sahibkarların vergi yükünün azaldılması məqsədilə vergi dərəcələrinin aşağı salınması və demək olar ki, hər il vergi qanunvericiliyinə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinə xidmət edir.

Sahibkarlara güzəştli kreditlərin verilməsi məqsədilə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondundan hər il böyük məbləğdə vəsait ayrılır. Bu vəsaitlərin ayrılması sahibkarlığın inkişafının ən başlıca amilidir. Ona görə ki, sahibkarlıqla məşğul olmaq üçün təkcə qabiliyyət və bacarıq yox, həm də ilkin kapital olmalıdır. Əgər ilkin kapital yoxdursa, sahibkarlıqla məşğul olmaq mümkün deyil. Buna görə dövlət bu funksiyaları öz üzərinə götürür.

Bu həm də stimullaşdırıcı xarakter daşımaqla güzəştli şərtlərlə vəsait əldə edən sahibkarlara daha geniş miqyasda sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi, böyük layihələrə imzaların atılması, nəticə etibarlı ilə daha çox iş yerlərinin açılması, işsiz vətəndaşların işlə təmin edilməsi, əhalinin sosial rifahının yüksəlməsi deməkdir. Eyni zamanda, beynəlxalq təcrübə göstərir ki, vergi yükünün azaldılması və optimal vergi dərəcələrinin müəyyən edilməsi nəticəsində sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin vergiləri tam və könüllü şəkildə büdcəyə ödəmələri təmin edilir.

Dünya maliyyə böhranının

Azərbaycan iqtisadiyyatına təsiri

Azərbaycan iqtisadiyyatı səmərəli və məqsədyönlü siyasət nəticəsində bütün istiqamətlərdə uğurla və davamlı inkişaf edir. 2009-cu ilin yekunlarına görə, Azərbaycan

dünyada ən sürətlə inkişaf edən ölkədir. Həm dövlət tərəfindən qoyulan əsaslı investisiyalar, həm də yerli şirkətlərin böyüməsi və onların imkanlarının artırılması, sahibkarlığın inkişafına siyasi və maliyyə dəstəyinin göstərilməsi, güclü infrastruktur layihələrinin icrası, həm də xarici investorlar üçün münbit şəraitin yaradılması bu göstəricinin əsas amilləridir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, bazar iqtisadiyyatı qeyri-stabil xarakterə malik mexanizmdir və hazırda iqtisadiyyatda “tarazlığın” pozulması nəticəsində bütün dünyada qlobal iqtisadi böhranı hökm sürür. Qlobal maliyyə və iqtisadi böhran öz təsirini genişləndirməklə dünya dövlətləri üçün əsas problemlərdən biri kimi qalmaqdadır. Dünyanın aparıcı maliyyə institutları yaxın gələcək üçün böhranla bağlı nikbin proqnozlar səsləndirmirlər.

Bəs iqtisadiyyatın inkişafını tənəzzülə uğradan iqtisadi böhran Azərbaycan iqtisadiyyatına necə təsir etdi?

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sədrliyi ilə Nazirlər Kabinetinin 2009-cu ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına həsr olunmuş iclasında dövlət başçısı böhranlı 2009-cu ildə Azərbaycan iqtisadiyyatının uğurla inkişaf etdiyini, Azərbaycanın MDB məkanında ən sürətlə inkişaf edən ölkə olduğunu, Dünya İqtisadi Forumunun Azərbaycanı rəqabət qabiliyyətinə görə dünya dövlətləri arasında 51-ci yerə layiq gördüyünü və MDB məkanında bu göstəricinin 1-ci yer olduğunu bildirmişdir [2].

Ötən il ərzində Azərbaycanda yeni müəssisələr açılmış, həm dövlət investisiyaları, həm də özəl sektorun fəaliyyəti nəticəsində böyük infrastruktur layihələri icra olunmuşdur.

Qlobal iqtisadi böhranın əsas əlamətlərindən biri işsizlik və yoxsulluq səviyyəsinin artmasıdır. Bununla əlaqədar dünyada müşahidə olunan vəziyyət ondan ibarətdir ki, böhran nəticəsində iş yerlərinin ixtisarı və

bağlanması, istehsalın azalması yoxsulluq səviyyəsinin artmasına səbəb olur. Lakin böhran ili olan 2009-cu ildə bu problem də Azərbaycan dövlətindən və xalqından yan keçdi. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici və yerli şirkətlər öz işçilərini ixtisar etmədi. Dövlət tərəfindən sahibkarlara xüsusi qayğı və diqqət göstərilməsi bu sahədə vəziyyətin daha da yaxşılaşmasına imkan verdi [3].

Statistik məlumatlara əsasən, 2009-cu ildə ölkəmizdə 74 min iş yeri açılmışdır. Bu, Azərbaycanda sosial-iqtisadi inkişafın təzahürü, yoxsulluq səviyyəsinin nəzərəcarpacaq dərəcədə azaldığının nümunəsidir.

2010-cu il ərzində də mühüm infrastruktur layihələrin icrası həyata keçirilir, yeni müəssisələrin və digər obyektlərin inşası reallaşdırılır ki, bu da qlobal iqtisadi böhranın təsirinin Azərbaycan üçün ciddi xarakter daşmadığını göstərir.

Böhran dövründə sahibkarlığa yardım məqsədilə 2009-cu ildə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu 130 mln. manat güzəştli kredit vermişdir, bu 2008-ci ildəkindən 48% çoxdur, kredit alanların sayı isə İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin göstəricilərinə əsasən 2,6 dəfə artmışdır [4].

Azərbaycanda iqtisadi infrastrukturun bütün sahələr üzrə inkişaf etdirilməsi, habelə regionların sosial-iqtisadi inkişafı iqtisadi siyasətin prioritet istiqamətlərini təşkil edir.

Ölkəmizin zəngin məkanı, eqzotik təbiəti bütün sahələrin, xüsusilə də turizm sahəsinin inkişafına geniş imkanlar yaradır. Turizm fəaliyyətinin genişləndirilməsi və bu sahədə sahibkarlığın inkişafı nəinki iqtisadiyyatın inkişafına təkan verir, həm də Azərbaycanı, ölkəmizin milli, mədəni və etnik dəyərlərini bütün dünyada tanıtdırmağa xidmət edir.

Bu baxımdan turizm sahəsinə dövlət tərəfindən kapital qoyuluşu və xarici investirlərin cəlb edilməsi xüsusilə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu istiqamət dövlət tərəfindən

diqqət mərkəzinə çəkilərək “Xarici investisiyanın qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının 15 yanvar 1992-ci il tarixli Qanunu və bu Qanuna edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə səmərəli hüquqi baza yaradılmışdır [7].

Həmçinin turizm sahəsində sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən şəxslərə müddətli güzəştli kreditlərin verilməsi və güzəştli vergi rejiminin tətbiqi bu sahənin inkişafı üçün stimul yaradır.

Azad sahibkarlığın inkişafının perspektiv istiqamətləri

Azərbaycanda həyata keçirilən iqtisadi islahatlar qanunçuluq, ədalətlik və bərabərlik kimi demokratik prinsiplərə əsaslanmaqla sahibkarlar üçün daha əlverişli iqtisadi məkanın və daha yüngül öhdəliklər müəyyən edən qanunvericilik bazasının yaradılmasına yönəldilmişdir.

İqtisadiyyatın inkişafı ilə əlaqədar olaraq sahibkarlıq fəaliyyətində və sahibkarlığın inkişafında mühüm rol oynayan vergi siyasətində optimal vergi dərəcələrinin tətbiqi hər zaman öz aktuallığını saxlamaqdadır. Vergi dərəcələrinin və vergi yükünün sahibkarlığın inkişafına təsirini nəzərə alsaq, bu məsələnin bazar iqtisadiyyatında və iqtisadi subyektlərin inkişafında ciddi əhəmiyyət kəsb etdiyini görürük. Optimal vergi dərəcəsi ölkə iqtisadiyyatının inkişafına xidmət etməklə yanaşı, real vergi yükü əsasında formalaşır.

Dünya iqtisadiyyatını bürüyən maliyyə böhranı ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində nəzərdə tutulan vergi dərəcələrinə yenidən baxılması zərurəti Vergilər Nazirliyi tərəfindən nəzərə alınaraq, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə dəyişikliklər edilməsi barədə qanun layihəsi irəli sürülmüşdür.

Həmin qanun layihəsi əsasında “Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə

əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında” 19 iyun 2009-cu il tarixli qanunda bir neçə vergi növü üzrə vergi dərəcələrinin aşağı salınması müəyyən edilmişdir ki, bu da həmin vergi növləri üzrə vergi ödəyicilərinin vergi yükünün azadılması və nəticə etibarilə vergi ödəyicilərinə münasibətdə vergi qanunvericiliyinin yüngülləşdirilməsidir [7].

2010-cu il 1 yanvar tarixdən qüvvəyə minən həmin əlavə və dəyişikliyə əsasən fiziki şəxslərin aylıq və illik gəliri üzrə 35 faiz vergi dərəcəsi 30 faizə endirilmiş, hüquqi şəxslərin mənfəət vergisinin dərəcəsi 22 faizdən 20 faizə endirilmiş, eyni zamanda hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslərin vergiyə cəlb edilən gəlirlərindən 20 faiz dərəcə ilə vergi tutulması müəyyən edilmişdir [8].

Gəlir və mənfəət vergisinin dərəcəsinin aşağı salınması, hüquqi şəxslərin və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən fiziki şəxslərin vergiyə cəlb edilən gəlirlərindən eyni dərəcə ilə vergi tutulmasının müəyyən edilməsi ədalətlik və bərabərlik prinsiplərini əks etdirir.

Amerikalı alimlər M.Berns, Q.Stayn və A.Lafferin sözlərinə istinad etsək, vergilər iqtisadi inkişaf və tənzimləmənin faktorlarından biridir və yüksək vergiqoyma kapital aktivinə mənfəət təsir göstərməklə nəticə olaraq vergilər üzrə ödəmələrin azalmasına səbəb olur [5].

A.Laffer vergi dərəcələrinin artırılmasının vergi ödəmələrinin aşağı düşməsinə, ayrı-ayrı şəxslərin, təşkilatların gəlirlərinin və istehsalın azalmasına, vergidən yayınma hallarının və vergi cinayətlərinin artmasına səbəb olmasını “Laffer əyrisi” adlanan diaqramla əks etdirir.

Dövlət tərəfindən sahibkarlara kömək məqsədilə uzunmüddətli güzəştli kreditlərin, subsidiyaların və digər güzəştlərin verilməsi, vergitutma sahəsində sahibkarların vergi yükünün azaldılması stimullaşdırıcı xarakter daşımaqla güzəştli şərtlərlə vəsait əldə edən

sahibkarlara daha geniş miqyasda sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi, böyük layihələrə imzaların atılması, nəticə etibarlı ilə daha çox iş yerlərinin açılması, işsiz vətəndaşların işlə təmin edilməsi, əhalinin sosial rifahının yüksəlməsi deməkdir. Eyni zamanda, beynəlxalq təcrübə göstərir ki, vergi yükünün azaldılması və optimal vergi dərəcələrinin müəyyən edilməsi nəticəsində sahibkarlıq fəaliyyəti subyektləri tərəfindən vergilərin tam və könüllü şəkildə büdcəyə ödənilməsi təmin edilir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən “Sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin aradan qaldırılması haqqında” 28 sentyabr 2002-ci il tarixli, “Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” 30 aprel 2007-ci il tarixli Fərmanlar və “Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin “bir pəncərə” prinsipi üzrə təşkilinin təmin edilməsi tədbirləri haqqında” 25 oktyabr 2007-ci il tarixli Sərəncam verilmişdir [6, 7, 8].

“Sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin aradan qaldırılması haqqında” Fərmanla məhkəmələrə iqtisadi və sahibkarlıq fəaliyyətinə dair mübahisələrin həlli ilə bağlı qərarların qəbulunda qanunun aliliyinin təmin edilməsi, mübahisələrin baxılmasında süründürməçilik hallarına yol verilməməsi tövsiyə olunmuş, “Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Fərmana əsasən sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin “bir pəncərə” (vahid qeydiyyat orqanı) prinsipinə uyğun təşkilinə dair təkliflərin hazırlanması aidiyyəti mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarına, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinə, sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar torpaq sahələrinin ayrılması və tikinti işləri üzrə bir sıra prosedurların sadələşdirilməsi və müddətinin azaldılması ilə bağlı təkliflərin hazırlanması müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına tapşırılmışdır [7].

“Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin “bir pəncərə” prinsipi üzrə təşkilinin təmin edilməsi tədbirləri haqqında” Sərəncama əsasən sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin “bir pəncərə” prinsipi üzrə vahid dövlət qeydiyyat orqanı Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinin müəyyən edilməsi və bu prinsipin 2008-ci il 01 yanvar tarixindən tətbiq edilməsi qərara alınmışdır [6].

Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin “bir pəncərə” prinsipi üzrə vahid dövlət qeydiyyatının həyata keçirilməsinin Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinə həvalə edilməsi dövlət başçısının Vergilər Nazirliyinə göstərdiyi etimadın və inamın təcəssümü olmaqla böyük məsuliyyətin və işgüzarlığın tələbi idi.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı sahəsində qeyd edilən normativ aktlarla yanaşı “Sahibkarlıq sahəsində yoxlamaların nizama salınması və istehlakçıların hüquqlarının qorunmasının təmin edilməsinə dair bəzi tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 aprel 2010-cu il tarixli Fərmanı Azərbaycan dövlətinin sahibkarlığın inkişafına göstərdiyi qayğının və humanist münasibətin növbəti təzahürü oldu [7].

Fərman istehlakçıların hüquqlarının qorunması məqsədilə aparılan yoxlamaların müasir standartlara uyğun olaraq tənzimlənməsi, aparılan yoxlamalar zamanı səlahiyyətlərdən sui-istifadə hallarının qarşısının alınması, şəffaflığın təmin edilməsi, həmin yoxlamalar zamanı alınan nəticələrə uyğun olaraq istehlakçıların hüquqlarının effektiv müdafiəsini təmin etmək məqsədilə verilmiş və yoxlamaların vahid qaydasının hazırlanması, sahibkarlıq sahəsində hər bir yoxlamanın Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən aparılan reyestrədə qeydiyyata alındıqdan sonra həyata keçirilməsi qərara alınmışdır.

Eyni zamanda, fiziki və hüquqi şəxslərin hüquq və mənafelərinə əməl olunmasını təmin etmək və qanunun aliliyinə nail olmaq məqsədilə “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikasının 21 oktyabr 2005-ci il tarixli Qanunu qəbul olunmuş, habelə inzibati hüquq münasibətləri ilə bağlı mübahisələrin məhkəmədə baxılması və həll edilməsinin prosessual prinsiplərini və qaydalarını müəyyən edən İnzibati-Prosessual Məcəllə 30 iyun 2009-cu il tarixli Qanunla təsdiq edilmişdir[7].

Qeyd edilən normativ-hüquqi aktlar 2011-ci ilin yanvar ayının 1-dən qüvvəyə minməklə fiziki və hüquqi şəxslərin hüquq və mənafelərinin inzibati və məhkəmə müdafiəsinin demokratik və hüquqi prinsiplər əsasında həyata keçirilməsini təmin edəcəkdir.

Qanunçuluğu, qanunların aliliyini, insan hüquq və azadlıqlarının üstünlüyünü inkişafın və tərəqqinin başlıca meyarı hesab edən dövlətimiz hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi istiqamətində sahibkarların mənafeyini və onların hüquqi müdafiəsini əsas hədəf kimi götürür.

Mütərəqqi normativ aktların qəbulu azad sahibkarlığın inkişafının perspektiv istiqamətlərinin hüquqi əsasıdır.

Ölkə başçısının insan hüquq və azadlıqlarının, fiziki və hüquqi şəxslərin mənafelərinin müdafiəsi istiqamətində apardığı siyasət və ərizə, şikayət və müraciətlərə baxılmasında şəffaflığın təmin edilməsi üzrə görülən tədbirlər Vergilər Nazirliyi tərəfindən nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasında vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi Dövlət Proqramının (2005-2007-ci illər) icrası ilə əlaqədar vergi ödəyicilərinin hüquqlarının müdafiəsi, onların şikayətlərinə obyektiv baxılması məqsədilə Vergi ödəyiciləri üçün daha mükəmməl apelyasiya sistemi haqqında 07.03.2008-ci il tarixli əmr imzalanmış və həmin əmrlə Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinin Vergi Apelyasiya Şurası yaradılmış, Şuranın tərkibi müəyyən edilmiş

və Vergi ödəyiciləri üçün daha mükəmməl apelyasiya sistemi haqqında Qaydalar təsdiq edilmişdir [8].

Qaydaların 1-ci bəndinin 3-cü yarımbəndinə əsasən, Vergilər Nazirliyinin Mərkəzi Aparatının funksional idarələri tərəfindən baxılmış şikayət və ərizələrlə əlaqədar (korrupsiya ilə əlaqədar hüquqpozumlarla bağlı müraciətlər istisna olmaqla) qəbul edilmiş qərarlarla və ya verilmiş yazılı cavablarla razılaşmayan vergi ödəyicilərinin şikayətlərinə Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinin Vergi Apelyasiya Şurası tərəfindən baxılır.

Qaydaların Yekun müddəalarında göstərilir ki, apelyasiya sisteminin fəaliyyəti vergi ödəyiciləri tərəfindən verilmiş şikayətlərə baxılmasında obyektivliyi təmin edəcək və qanunvericiliyin tələblərinə ciddi əməl edilməsi sahəsində nazirliyin funksional idarələrinin məsuliyyətini artıracaqdır.

Hazırda Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyinin Vergi Apelyasiya Şurası Apelyasiya sisteminin yaradılması məqsədlərinə xidmət etməklə öz fəaliyyətini mütəmadi olaraq həyata keçirməkdədir.

Ünümüylə, sahibkarlıq fəaliyyəti sahəsində bütün normativ-hüquqi aktların qəbulu, bu sahənin inkişafı və sahibkarlara kömək məqsədilə güzəştlərin tətbiq olunması, habelə mövcud qanunvericilik aktlarına əlavə və dəyişikliklərin edilməsi zamanı stimullaşdırıcı və həvəsləndirici normalar maksimum nəzərə alınması, sahibkarlıq fəaliyyətinə nəzarət və təftiş mexanizmi sadələşdirilməsi diqqət mərkəzindədir.

Qeyd edilənlərlə yanaşı, sahibkarlıq fəaliyyətinin subyektləri olan hüquqi və fiziki şəxslərə güzəştli kreditlərin verilməsi zamanı tətbiq olunan faizlər minimuma endirilməsi, vergitutma sistemində vergilər üzrə dərəcələr aşağı salınması kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı məqsədilə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticə

“Sahibkarlıq sahəsində yoxlamaların nizam salınması və istehlakçıların hüquqlarının qorunmasının təmin edilməsinə dair bəzi tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13 aprel 2010-cu il tarixli Fərmanından irəli gələn tədbirlərin görülməsi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə verilən tapşırığın icrası məqsədilə aşağıdakı təkliflərin nəzərə alınması sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafına rəvac verir.

1. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən aparılan vahid məlumat reyestrinin həm dövlət strukturlarının baza məlumatlarına, həm də Nazirlər Kabinetinin 2002-ci il 13 dekabr tarixli 196 N-li Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Nəzarət kitabçası” haqqında Əsasnaməyə uyğun olaraq sahibkarlıq fəaliyyətində tətbiq edilən Nəzarət kitabçalarında əks olunmuş məlumatlara əsasən müqayisəli təhlil metodu ilə aparılması;

2. Şəffaflığın təmin edilməsi və yoxlamaların hüquqi cəhətdən nizama salınması məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən aparılan vahid məlumat reyestri vasitəsilə yoxlamaların qanunla müəyyən edilmiş proseduruna və müddətlərə riayət edilməsinə nəzarətin təmin edilməsi;

3. Şəffaflığın təmin edilməsi və məlumatın sahibkarların açıq baxışına təqdim olunması məqsədilə vahid məlumat reyestrinin Ədliyyə Nazirliyinin saytı vasitəsilə “İnternet” şəbəkəsinə yerləşdirilməsi;

4. Sahibkarların öz hüquqlarının və iqtisadi maraqlarının qorunması məqsədilə müvafiq Fərmandan KİV-də işıqlandırılması və müvafiq strukturlar tərəfindən xüsusi treninqlərin keçirilməsi.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi sahəsində qəbul edilən normativ-hüquqi aktların bazasında işlək mexanizmlərin yaradılması sahibkarların hüquq və mənafelərinin

effektiv müdafiəsinə etibarlı təminat verəcək. Bu həm də sahibkarlıq fəaliyyəti sahəsində vergi cinayətlərinin aradan qaldırılmasına və qarşısının alınmasına şərait yaradacaqdır.

Bazar iqtisadiyyatının tərkib hissəsi kimi azad sahibkarlıq fəaliyyətin inkişafı dövlətimizin iqtisadi və sosial inkişaf sahəsində uzaqgörən və müdrik siyasətinin ayrılmaz həlqəsi olmaqla xalqımızın rifahının yüksəlməsinə, ölkəmizin qüdrətlənməsinə xidmət edir, bütövlükdə Azərbaycan Respublikasını xarici təsirlərdən, qlobal böhranlardan və tənəzzüldən qoruyur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. "İqtisadi nəzəriyyə. Dərslik". "Çaşıoğlu", Bakı: 2002. 514 s.
2. “2009-cu ilin yekunlarına görə Azərbaycan dünya miqyasında ən sürətlə inkişaf edən ölkələr sırasındadır” // “Azərbaycanın vergi xəbərləri”, Bakı: 2010, №1, səh. 2-18.
3. Bayramov R. Qlobal iqtisadi böhranın dəf edilməsində Azərbaycan yolu. // Azərbaycan. - 2009. -2 aprel. - N 68. - S. 1-2 .
4. Əhmədova E. Dünya maliyyə böhranı və onun Azərbaycana təsiri. / <http://bbm.az/index.php/az/iqtisadiyyat/azərbaycan/555>.
5. http://www.rusacad.ru/joomla/new_site/putevod1.pdf
6. <http://taxes.caspel.com/1/registration/index.shtml>
7. <http://e-qanun.az>
8. www.taxes.gov.az

Кязимов Мирали Сахиб оглы

доктор философии по экономике
Министерство Налогов Азербайджанской Республики

Джафарли Гюнай Тофиг гызы

магистр
Министерство Налогов Азербайджанской Республики

**РЕАЛИИ ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА В ПЕРИОД КРИЗИСА И
ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИОРИТЕТНОГО НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ
СВОБОДНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА**

Аннотация

В статье широко освещаются вопросы социально-экономического развития, финансово-кредитной политики Азербайджанской Республики, роль государственной поддержки и помощи свободному предпринимательству как составной части рыночной экономики, а также как результат успешно проводимой в республике целенаправленной экономической политики на основе статистических данных дается анализ развития национальной экономики и свободного предпринимательства в период мирового экономического кризиса.

Вместе с тем в статье предлагается принятие ряда стимулирующих норм направленных на освобождение от налогового бремени субъектов предпринимательской деятельности, доведение до минимума процентной ставки льготных кредитов, упрощение механизма контроля и ревизии предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: *свободное предпринимательство, финансово-кредитная политика, экономический кризис, налоговое преступление.*

Мəqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 18.11.10.

Təkrar işləməyə göndərilmişdir: 23.11.10.

Çapa qəbul olunmuşdur: 30.11.10.